Onos Lukauskaitės-Poškienės (1906-1983)

darbų ir nuopelnų miestui ir valstybei aprašymas

Onos Lukauskaitės-Poškienės nuopelnai Šiaulių miestui ir valstybei apžvelgiami nuosekliai tyrinėjant jos gyvenimo kelią nuo kuklių pasiekimų iki labai reikšmingų darbų.

Pirmasis jos visuomeniškas žingsnis – 1922 metų laiškas Gabrielei Petkevičaitei-Bitei. Šešiolikmetė Ona kreipėsi patarimo, kaip įsteigti ir kaip veikia kalinių šelpimo organizacija. Kalinių globos draugija Šiauliuose pradėjo veikti 1924 metais. Jos įsteigėjas ir vadovas buvo advokatas S. Lukauskis.

Kaip pedagogė ir publicistė, ji minima tarp Lietuvos vaiko draugijos (įkurtos 1924 metais) entuziasčių ir žurnalo „Motina ir vaikas“ bendradarbių.

Ona Lukauskaitė, 1924 m., Šiauliai.

Nežinomas fotografas. Šiaulių „Aušros“ muziejus.

Kaip poetė jaunoji literatė debiutavo kairiosios pakraipos almanache „Darbas“, pradėtame leisti 1932 metais. Iki 1940 metų savo kūrybą O. Lukauskaitė-Poškienė spausdino periodiniuose leidiniuose - „Literatūros naujienose“, „Kultūroje“,

„Naujojoje vaidilutėje“, „Dienovidyje“. Prieškario metais ji išleido du poezijos rinkinius: „Brangiausias pėdas“ (1933) ir „Eilėraščių kraitis“ (1939). Taip pat buvo publikuotos novelės: „Užkerėtame dvare“ (1937), „Pėdas sučiulbėjo“ (1939), „Skruzdėlynas“ (1939), „Atkakli širdis“ (1940).

1941 metų birželį O. Lukauskaitė-Poškienė parašė protesto laišką CK sekretoriui K. Preikšui dėl Glavlito organizuoto bibliotekų „valymo“, t.y. knygų naikinimo akcijos. Šiaulių valstybinė biblioteka, kuriai ji vadovavo, tuo metu turėjo iš dvarų bei likviduotų draugijų surinktų 40 000 knygų, kurioms iškilo grėsmė.

Nacistinės okupacijos metais O. Lukauskaitės-Poškienės rūpesčiu daug knygų išgabenta iš miesto, slėpta Aleksandrijoje, apskrities kaimuose ir tokiu būdu išsaugota. Dalis išsaugotų knygų po karo perduota Respublikinei (dabar – Nacionalinė M. Mažvydo) bibliotekai Vilniuje.

1943 metais vokiečių valdžiai pareikalavus „Aušros“ muziejaus patalpų, dalis eksponatų, O. Lukauskaitei-Poškienei padedant, buvo saugiai išgabenta į Lukauskių ūkį Lopetiškiuose. Būtent iš ten dvi marmuro skulptūros po penkiolikos metų buvo surastos ir grįžo muziejun.

Karo metais gelbstint žmonių gyvybes Šiauliuose ypač pasižymėjo Lukauskaitės sesers šeima – Domas ir Sofija Jasaičiai. Šioje pilietiškoje ir pavojingoje veikloje dalyvavo Ona bei jos vaikai. S. Jasaitienės pranešime 1946 m. žydų gelbėjimo klausimu pabrėžiama: „Įvairius techniškus darbus – dažnai atsakingus ir susijusius su pavojumi – atlikti padėjo mano ir mano sesers Onos Lukauskaitės-Poškienės vaikai“. Abu Onos sūnus – aštuoniolikmetis Erdvilis ir šešioliktus metus ėjęs Vytenis – tragiškai žuvo 1944 metais.

O. Lukauskaitė-Poškienė aktyviai dalyvavo 1941 metų pabaigoje susikūrusiame Šiaulių meno ir mokslo centre, buvo viena iš Varpų almanacho (1943-1944 metais išėjo dvi storos knygos) organizatorių. Tai savo atsiminimuose paliudijo Algirdas Julius Greimas.

1946 metų pradžioje Vilniuje, kartu su Jonu Noreika - Generolu Vėtra ir Stasiu Gorodeckiu, stojo į aktyvią kovą su okupacija - įkūrė Lietuvių tautinę tarybą (LTT). Jo būstinė - Onos butas, kur buvo rengiami ir dauginami įsakai, instrukcijos, direktyvos partizanams, atsišaukimai ir kiti dokumentai, parengtas „Atsišaukimas į pasaulio tautas“. Visi trys LTT įkūrėjai areštuoti 1946 metų kovo 16 dieną. 1946 metų lapkričio 22 dieną karo tribunolas Onai Lukauskaitei-Poškienei skyrė dešimt metų lagerio.

Kaip politine kalinė, visus dešimt metų buvo kalinama sunkiausiomis sąlygomis Archangelsko, Vorkutos, Mordovijos griežto režimo darbo lageriuose, tačiau ji nepalūžo. Iš politinės kalinės Bronislavos Stasiūnienės prisiminimų žinoma, kad Lukauskaitė ir lageryje buvo tvirtos dvasios: „visada liko optimistė, ir, kad imperija grius, tikėjo net tais rūsčiais metais....“

Į Šiaulius grįžo 1955 metų spalio 17 dieną. Dėl teismo sprendimu atimtų pilietinių teisių negalėjo gauti nei darbo, nei pensijos, buvo atskirta nuo viešosios literatūrinės veiklos.

Gyvendama Šiauliuose, rašė eilėraščius, pjeses, atsiminimus, parengė trečiąjį eilėraščių rinkinio „Rasos ir aušros“ (1965) mašinraštį, esantį Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Autobiografinio ir memuarinio pobūdžio tekstai „Vaiko pasaulis“ (2006), „Lagerio pasakos“ (1989), „Šiaulių miesto lyrinė kronika“ (1991), „Mano tėvas“ (1989) išspausdinti jau po autorės mirties. Jos literatūrinis palikimas, ypač užgniaužta vėlyvoji kūryba – tai savita Šiaulių kultūros istorijos dalis, nelaisvės metų liudijimas.

Ona Lukauskaitė-Poškienė, 6-7 deš., Šiauliai.

Nežinomas fotografas. Šiaulių „Aušros“ muziejus.

Svarbi Onos Lukauskaitės-Poškienės palikimo dalis – laiškai. Šalia vertingo jų turinio, įspūdingi ir patys adresatai: Gabrielė Petkevičaitė – Bitė, Petronėlė Orintaitė, Kostas Korsakas, Kazys Boruta, Juozas Baltušis, Kazys Preikšas, Vanda Sruogienė, Jackus Sondeckis, Sofija Jasaitienė, Domas Jasaitis, Bronislava Stasiūnienė, Dalia Striogaitė, Vincentas Vaitekūnas, Viktoras Katilius, Tomas Venclova ir kt.

1976 metais lapkričio 25 dieną susikūrė Lietuvos grupė Helsinkio susitarimų vykdymui remti. Ją sudarė ir apie tai viešu Manifestu paskelbė Viktoras Petkus, Tomas Venclova, kun. Karolis Garuckas, Eitanas Finkelšteinas ir Ona Lukauskaitė-Poškienė, kaip Nepriklausomos Lietuvos inteligentijos tradicijų ir principų atstovė. Iki 1981 metų grupė išleido apie trisdešimt dokumentų, kurių dauguma pasiekė Vakarų Europos valstybes ir JAV. Grupės nariams buvo taikomas didžiulis sovietinio saugumo spaudimas: suimtas ir nuteistas V. Petkus, į emigraciją išvyko be teisės sugrįžti T. Venclova, neaiškiomis aplinkybėmis mirė kunigas K. Garuckas, emigravo E. Finkelšteinas. Kurį laiką Ona Lukauskaitė-Poškienė narsiai darbavosi beveik viena. 1979 metais Lietuvos Helsinkio susitarimų rėmimo grupė susilaukė tarptautinio pripažinimo – ji kartu su Maskvos ir Kijevo Helsinkio grupėmis buvo nominuota Nobelio taikos premijai.

Dar vienu akibrokštu sovietinei valdžiai tapo legendomis apipintas jos susitikimas su kunigu Jonu Boruta Šiaulių ligoninėje 1983 metais, paskutinėmis gyvenimo dienomis. Ona Lukauskaitė-Poškienė grįžo į katalikybę, susitaikė su Dievu ir priėmė šv. sakramentus.

Ona Lukauskaitė-Poškienė mirė 1983 metų gruodžio 4 d. Jos laidotuvės labai šaltą gruodžio 6 dieną virto ne tik atsisveikinimu, į kurį atvyko idėjos draugai ir sekėjai, bet pasipriešinimo okupacijai bei kovos už laisvę tąsa. Onos Lukauskaitės-Poškienės pagerbimo vietą - namus Trakų g. 32 (tuo metu A. Kleinerio g.) - puošė trispalvių tulpių žiedai, o į paskutinę kelionę lydėjo tautiškais rūbais pasipuošęs Šiaulių jaunimas.

„O. Lukauskaitė-Poškienė – nepriklausomos laikysenos ir nepriklausomos būties asmenybė. Gyveno, mylėjo ir mąstė taip, kaip jautė esant reikalinga. Jos gyvenimas rodo niekad neišblėsusį tautos laisvės troškimą, ryžtą pasiaukoti bendriems interesams, o drauge – dvasinį bei kūrybinį gyvybingumą. Garbingai atlaikiusi rūsčiausius jai tekusius išbandymus: sovietinį konclagerį, izoliaciją bei valdžios demonstratyvų priešiškumą žmogui, KGB persekiojimus, vienatvę. Niekam nepataikavo, visą gyvenimą skleidė meilę, gėrį, tikėjimą Lietuvos laisve.

Atliko savo pareigą tėvynei“. Šios eilutės iš Dalios Striogaitės straipsnio „Nepavergto žmogaus pasaulis“ jautriai ir visapusiškai apibūdina iškilios pilietės Onos Lukauskaitės-Poškienės darbus ir nuopelnus miestui, valstybei, pasauliui.

Onos Lukauskaitės-Poškienės antkapis Ginkūnų kapinėse.

„Rūpintojėlio“ autorius - skulptorius Adolfas Teresius.

Jono Tamulio nuotrauka, 2014.

Informacijos šaltiniai:

1. O. Lukauskaitė-Poškienė, „Apie laisvę ir apie tulpės žiedą“, Liucilijus, 2006. Sudarė, įžanginį straipsnį „Nepavergto žmogaus pasaulis“ parašė ir komentarus parengė D. Striogaitė.
2. J. Sireika, „Išsitekę po vienu stogu: Domas Jasaitis ir Sofija Jasaitienė“, „Padubysio kronikos“, Nr. 2(15) 39-52 psl., 2020.
3. N. Petraitytė, „Ona Lukauskaitė-Poškienė“, in: N. Petraitytė, Šiaulių viešoji biblioteka: istorinės atodairos 1920-1950 m., Šiauliai, 2004.
4. G. Raguotienė, „Ne vien bibliotekininkė“, in: G. Raguotienė, Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos, Vilniaus universiteto leidykla, 2000.
5. V. Petkus, „Lietuvos Helsinkio grupė“, https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-helsinkio-grupe/.